

מאוטונומיה לאומית למדינה עצמאית: תנועת הבונד העולמית לנוכח מדינת ישראל, 1948-1989

יוסף גורני

תקציר

עניינו של מאמר זה בהשקפתה הלאומית המדינית של תנועת הבונד העולמית אחרי חורבנה של יהדות פולין, שם היו נעוצים שורשיה הפוליטיים בין שתי מלחמות העולם. לשינוי ההיסטורי המרחיק לכת בתולדותיו של העם היהודי היו השלכות ביחסו של הבונד כלפי הציונות, יריבתה ההיסטורית, וכלפי מדינת ישראל, שקמה מיד לאחר חורבן החברה היהודית במזרח אירופה. על רקע זה התקיים בתנועת הבונד במרוצת עשרות שנים יחס אידאולוגי ופוליטי כפול כלפי המדינה היהודית. מצד אחד לא הכיר הבונד, על פי השקפתו המסורתית האוטונומיסטית, בהיותה של ישראל מדינתו של העם היהודי, ומצד אחר הוא תמך תמיכה רצופה בקיומה, אף כי התנגד למדיניותה בכל הנוגע לגורלו של העם הערבי הפלסטיני אחרי הקמת מדינת ישראל. עמדה זו יצרה קרבה מדינית בין הבונד לחוגים דתיים יהודיים מודרניים, בייחוד התנועה הרפורמית, שגם היא התלבטה ביחסה אל מדינת ישראל. תופעה זו מעידה על השתלבות הדרגתית של הבונד בתוך 'כלל ישראל', הפרוגרסיבי בהשקפתו הדתית והמדינית, אולם להבדיל מחוגים אלו, הקשר של הבונד אל מדינת ישראל לפני הכרתו בה רשמית ואחריה היה לאומי בלבד. במובן זה הוא היה זהה אידאולוגית להשקפת העולם הלאומית שהתפתחה ביישוב היהודי בארץ ישראל ותפסה מקום חשוב בהשקפת העולם של מדינת ישראל, שאחרי לבטים רעיוניים במשך עשרות שנים הכיר הבונד בשיוכה לכלל העם היהודי.

מילות מפתח: אוטונומיה לאומית, מדינה לאומית, מלחמת ששת הימים, פליטים פלסטינים, תפוצה יהודית

* מאמר זה מוקדש לזכרו של יצחק לודן, עורך עיתון הבונד **לעבנס פראגן** בישראל בשנים 1971-2014.
* אני מודה לנטליה קריניצקה (Krynicka), הספרנית הראשית של הספרייה ע"ש מדם (Medem Library) במרכז לתרבות יידיש בפריז, וליוביטה פנצ'יק (Pańczyk), חוקרת צעירה בחוג ללימודים יהודיים באוניברסיטת וורשה, על עזרתן באיסוף, צילום ושליחת החומרים הראשוניים שעליהם מתבסס המאמר.

כוונתי במאמר זה, כפי שמשמע מהביטוי בכותרת 'מאוטונומיה לאומית למדינה עצמאית', להשלים את מחקרי הקודם המקיף **חלופות נפגשות**.¹ בספר זה נדונו, בו זמון ובנפרד, שתי ההשקפות הלאומיות והסוציאליסטיות היריבות: של מפלגת הבונד מכאן ושל תנועת העבודה הציונית מכאן, מראשית המאה ה-20 ועד מחציתה השנייה. רק בשנת 1985, כמעט ארבעים שנה אחרי הקמת המדינה, בתום תהליך שינוי רעיוני הדרגתי ומהוסס אבל רצוף, הכיר הבונד בהיותה של ישראל מדינתו של העם היהודי כולו.

כד בכד עם ההתפתחות האידאולוגית האטית הזאת, היה היחס הפוליטי של תנועת הבונד כלפי המדינה שונה למעשה מזה של הנהגת התנועה. תופעה רעיונית זו באה לידי ביטוי בעיתון של הבונד **אונזער שטימע** (קולנו), שראה אור בפריז אחרי המלחמה בשנים 1945-1995 במתכונת שונה, אולם ברצף לא פוסק, לרוב כיומון ולעתים כשבועון או דו-שבועון, ובו תפסה תופעת הקיום הלאומי הכפול – במדינת ישראל ובתפוצות ישראל – מקום מרכזי. אפשר להבחין בשלוש תקופות היסטוריות שונות בהתפתחות המחשבה הלאומית של הבונד ובשאיפותיו הפוליטיות: את הראשונה אפשר להגדיר סוציאליסטית מהפכנית; את השנייה – סוציאל-דמוקרטית אקטיבית; ואת השלישית – לאומית תרבותית-מדינית.

התקופה הראשונה בהתפתחות המחשבה הלאומית והגישה הפוליטית בתולדות הבונד היא בשנים 1897-1917, אז פעל הבונד ברוסיה כמפלגה סוציאליסטית יהודית מהפכנית תוך כדי שיתוף פוליטי ומחלוקת אידאולוגית עם המפלגה הסוציאליסטית הרוסית על שני אגפיה – הבולשביקי והמנשביקי, בשאלת ההכרה בהיותם של היהודים מיעוט לאומי שראוי לאוטונומיה פוליטית כמו המרכיבים האחרים של הממלכה הרוסית. באותן שנים היה הבונד נתון בקרע רעיוני ופוליטי מוחלט עם הארגונים היהודיים אשר בעקבות גל הפוגרומים, בייחוד זה שהתרחש בעיר קישינב בשנת 1903, נענו לקריאתם של שמעון דובנוב ואחד העם להקים מסגרת פוליטית של 'כלל ישראל' כדי להיאבק למען זכויותיהם האזרחיות של בני עמם ברוסיה. במובן זה בחר הבונד בדרך של ניתוק פוליטי חלקי מן המפלגה הסוציאליסטית בעלת בריתו, בתחום הארגוני, ובקרע אידאולוגי מוחלט עם הזרמים הפוליטיים בחברה היהודית, אגב דבקתו הנחרצת בשתי ההשקפות הנוגדות: הסוציאליזם המהפכני והלאומיות היהודית.

חשוב להעיר כי רק בעקבות המהפכה הראשונה ברוסיה בשנת 1917, שאז התעוררה התקווה להקמת ארגון אוטונומי יהודי, נענה הבונד, אחרי מחלוקת פוליטית פנימית, לקריאתו של שמעון דובנוב להשתתף ביזמה המדינית להקמתה של אוטונומיה לאומית יהודית.² התקופה השנייה בהתפתחות המחשבה והפוליטיקה בתולדות הבונד היא בשנים 1918-1939, מאז הקמתה של מדינת פולין העצמאית עד פרוץ מלחמת העולם השנייה.

1 יוסף גורני, **חלופות נפגשות: מפלגת ה'בונד' ותנועת הפועלים בארץ-ישראל 1897-1985**, מוסד ביאליק, ירושלים תשס"ה.

2 שם, עמ' 58, בייחוד הערה 79; מרדכי אלטשולר, 'הניסיון לארגן כינוס כללי-יהודי ברוסיה אחר המהפכה', **העבר, רבעון לדברי ימי היהודים והיהדות ברוסיה**, יב (אייר תשכ"ה), עמ' 75-89.

באותן שנים שינה הבונד את תפיסתו המהפכנית לגישה הסוציאלי-דמוקרטית הרפורמית, שבעקבותיה הצטרף אל ארגון האינטרנציונל השני והשתתף בפעילותו הפוליטית של האגף השמאלי הקיצוני יותר בתוכו, אף על פי שלאינטרנציונל השני השתייכה גם מפלגת פועלי ציון הסוציאליסטית הציונית.

שינוי נוסף, חשוב יותר מבחינת תולדות הבונד, חל ביחסו הפוליטי ל'כלל ישראל', שהביא אותו לביטול החרם הכללי שהוא הטיל עליה בתקופה הקודמת. בעקבות זאת הצטרף הבונד אל המערכת הפוליטית של ארגון הקהילות היהודיות בפולין, ובכך הגיע להישגים חשובים בבחירות לקהילות יהודיות שנערכו בשנות השלושים, בייחוד בערים הגדולות ורשה ולודז', ששם הוא זכה לרוב הנציגים בהנהלתן. הישגיו הפוליטיים של הבונד נבעו הן מהשפעתו בקרב ארגוני בעלי המלאכה היהודים בערים אלו והן מן הגילויים על מאבקו הנמרץ נגד תופעות האנטישמיות האלימה בערים שונות בפולין בשנות השלושים. ראוי לציין כי מאבק לאומי זה לא קירב את הבונד אל התנועה הציונית עד שנות ההשמדה של יהדות פולין במלחמת העולם השנייה. בשנים 1942-1943 בגטו ורשה, בזמן שהתכוננו ארגוני הנוער הציוני למרוד במשטר הנאצי, נוצר ביניהם בפעם הראשונה בתולדותיהם שיתוף פעולה קצר ימים.

אמנם הנכונות של הבונד לשתף פעולה עם תנועות הנוער הציוניות שהנהיגו את המרד בגטו ורשה השפיעה אך מעט על קרבות הרחוב בגטו, ולא ניכרה בשנים שאחרי המלחמה, ובכל זאת היה זה מעשה סמלי שנבע מתפיסת 'כלל ישראל', אשר התחזקה בבונד בשנות המלחמה. זו השפיעה גם על יחסו אל החברה היהודית בארץ ישראל, ולימים – בכל הנוגע לשאלות הקשורות בקיומה של מדינת ישראל, אשר מאמר זה עוסק בהן.

התקופה השלישית תחילתה בתום מלחמת העולם השנייה, בעקבות האבדן של יהודי מרכז אירופה ומזרחה וההתפתחות המדינית הבין-לאומית שהביאה להחלטת האומות המאוחדות ברוח השאיפה הציונית המעשית, על חלוקתה של ארץ ישראל-פלשתינה לשתי מדינות לאומיות, האחת יהודית והאחרת ערבית, בחודש נובמבר 1947.

במועד זה התכנסה בעיר בריסל הוועידה העולמית של תנועת הבונד, ובה הוחלט – לאחר יכוח פנימי שנמשך יותר משנה – להקים מסגרת רעיונית וארגונית פדרטיבית לתנועת הבונד העולמית, אשר עד אז האמינה כי הגורם הקובע את השקפתן הפוליטית של מפלגות הבונד בארצות השונות הוא ה'דאיקייט', כלומר ה'מקום', על מאפייניו הלאומיים הפוליטיים והתרבותיים. מאז הוחלפה תפיסה זו בהשקפת העולם של 'כלל ישראל'; ואמנם זו הייתה מגוונת בגישותיה המדיניות, אולם מאוחדת בהכרתה הלאומית הרעיונית.³

הביטוי למגמה לאומית-מדינית זו, אשר הציב על השינוי המובהק בתפיסת עולמו ההיסטורית של הבונד, הובלט במיוחד בוועידה העולמית השנייה שלו, שהתקיימה אחרי

3 ראוי לציין כי בכך נוצר דמיון ארגוני-פוליטי בין ההסתדרות הציונית העולמית ובין תנועת הבונד העולמית.

כינוס בריסל בעיר ניו יורק בשנת 1948. בוועידה זו, בשל ההתנגדות התקיפה של רוב הצירים להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל על פי החלטת האומות המאוחדות מנובמבר 1947, הוסכם להטיל על הפרופ' פסח ליבמן הרש (1882, ליטא - 1955, ז'נווה) מומחה לשאלות דמוגרפיות ולאומיות מאוניברסיטת ז'נווה, לצאת לארץ ישראל כדי לבדוק את המצב המדיני השורר בה, לקראת אפשרות של הסדר דו-לאומי בין שני העמים.

הפרופ' ליבמן הרש לא היה מן המנהיגים המדיניים במפלגת הבודה אלא אחד האינטלקטואלים הרעיוניים המעמיקים שלה, כמו הסופר יחיאל ישעיהו טרונק (1887, פולין - 1961, ניו יורק). לכן דווקא אי-מעורבותו הפוליטית הרצופה העניקה לו את היכולת להבין את הבעיה הארץ-ישראלית ברוחבה המדיני ובעומקה ההיסטורי יותר מראשי המפלגה שהיו אחוזים בעברם הפוליטי-רעיוני מהתקופה שלפני פרוץ מלחמת העולם השנייה.⁴ אכן, ליבמן הרש סייר בארץ ישראל (פלשתינה) במחצית השנייה של שנת 1947, ובעקבות סיורו פרסם בעיתון **אונזער שטימע** שורה של מאמרים⁵ שהוא עסק בהם במצבו של היישוב היהודי בארץ ישראל ובאפשרות הבין-לאומית להגיע לידי הסכם מדיני בין שני העמים, היהודי והערבי, הנאבקים על שליטתם הריבונית המדינית על ארץ ישראל.

בתכניתו המדינית של ליבמן הרש היו שלובים זה בזה המניעים הלאומיים בהשקפת העולם ההיסטורית של הבודה מאז ייסודו והשיקולים המדיניים שנבעו מן הדאגה העמוקה לקיומו של היישוב היהודי בארץ ישראל. אליהם התלוותה ההתנגדות האידאולוגית הלא פוסקת להשקפת עולמה ולמדיניותה של התנועה הציונית מאז ראשיתה עד ייסודה של מדינת ישראל ולהכרה הרשמית בה רק כעבור ארבעים שנה כמדינתו של העם היהודי העולמי. אל ההיבט הלאומי הרעיוני והפוליטי הכללי נוספה השקפתו הלאומית ההיסטורית האישית של ליבמן הרש, אינטלקטואל רעיוני ופוליטי, שנוהר מן השאיפה להשגת ריבונות יהודית בארץ ישראל מפני שראה ביהודים עם עולמי אשר לצורך קיומו הלאומי אינו זקוק למדינה משלו. יתרה מזאת, במאמריו שצוינו כאן ניכר כי להשקפתו, הריבונות המדינית בהיבט ההיסטורי גרמה לעם כישלונות לאומיים בתקופות שונות. מבחינה זו, לתכניתו הדרו-לאומית האוטונומית של ליבמן הרש היו שני מניעים היסטוריים. האחד - חורבנה של יהדות פולין, והאחר - האידאולוגיה האנטי-ציונית התמידית של הבודה, אשר בתוקף המציאות המדינית החדשה העבירה את רעיון האוטונומיה הלאומית ממזרח אירופה היהודית החרבה אל ארץ ישראל העברית.

ראוי לציין כי בהצעתו של ליבמן הרש, שתמכו בה 89 מצירי הוועידה לעומת עשרה מתנגדים, ניכר, נוסף על תכונותיה הלאומיות ההיסטוריות של תנועת הבודה, גם הנטיות

4 ראו את מאמרו של ש' מענדעלסאן, מראשי הבודה בפולין, ערב מותו, 'גאלעס און די יידישע מעלוכע', **אונזער שטימע**, 24.2.1948.

5 ראו שם: (א) 'קלארע דיבורים וועגן פאלעסטינער פראבלעם' (דברים ברורים על בעיית פלשתינה), 22.10.1947; (ב) 'אויס כלוקה אויס יידישע מדינה' (נגד החלוקה נגד המדינה היהודית), 24.3.1948; (ג) 'א זעלבשטענדיקע יידישע מלוכה אין דער יידישער געשיכטע' (מדינה יהודית ריבונית בתולדות היהודים), 13.4.1948.

האוטופיות האישיות שלו, שהתמזגו בהשקפת עולמה הפוליטית-הסוציאליסטית של תנועתו באמצע שנות קיומה.

במובן זה היה ליבמן הרש, לפי הגדרתי, 'אינטלקטואל פוליטי', השונה במעמדו הציבורי מן ה'פוליטיקאי האינטלקטואל'. ההבדל ביניהם הוא במעורבות האישית בפעילות המדינית של תנועתם; תרומתו של האינטלקטואל הפוליטי היא בעיקר רעיונית עיונית, ואילו הפוליטיקאי האינטלקטואל עניינו במעשה המדיני.

מבחינה זו, הפרופ' ליבמן הרש, החוקר האקדמי, היה דמות פוליטית מיוחדת, שהסיק את מסקנתו המדינית-הרעיונית גם על בסיס עיוניו ההיסטוריים, ואלה לא היו לדוגמה אלא השתנו עם הזמן. לכן שנה אחת בלבד אחרי שפרסם ליבמן הרש את תכניתו הדו-לאומית בנוגע לעתידה המדיני של ארץ ישראל הוא שינה את דעתו הפוליטית ותבע בגלוי את הכרת תנועתו במדינה היהודית בארץ ישראל, כמובן בתנאים של חיזוק האחדות הלאומית בין המדינה ובין התפוצה לפי ההשקפה המדינית החדשה של תנועתו.⁶

נגד תכניתו המדינית הדו-לאומית של הפרופ' ליבמן הרש שהוגשה לוועידת הבונד התייצב 'י' ארטוסקי (יששכר אייכנבוים, 1903, פולין - 1971, ישראל) ה'פוליטיקאי האינטלקטואל', שהיה הדובר הבולט של המיעוט התומך בהקמת המדינה היהודית בוועידה זו. לעומת דעת הרוב המכריע בוועידה, הוא לא הסתפק בכך שתנועתו השלימה - שלא כהשקפתה ההיסטורית - עם האוטונומיה הלאומית בארץ ישראל, אלא תבע בתוקף את הכרתה במדינה היהודית. כאמור, את דעת המיעוט הביע בתוקף רב 'י' ארטוסקי, שהיה במרוצת השנים האישיות הפוליטית המנהיגה בקרב חברי מפלגת הבונד בארץ ישראל. דעתו של ארטוסקי הייתה שונה במובנה הפוליטי מזו של רוב צירי הוועידה. הוא טען כי בעקבות חורבנה של יהדות אירופה, הצורך בהקמתה של מדינה יהודית, ולו רק בחלקה של ארץ ישראל, הוא צו לאומי קיומי עליון, כמובן מתוך שמירת הקשר ההדוק בינה ובין התפוצה היהודית בארצות החופשיות בעולם, שקיומה העצמאי מוצדק וראוי לא פחות מזה של המדינה היהודית שתקום.⁷

המסקנה המתבקשת בעקבות דבריו של ארטוסקי היא כי בעקבות ייסודה של המדינה היהודית בארץ ישראל משתנה גם ההגדרה הלאומית של היהודים כעם גלותי - 'א גלות פאלק', כפי שהיה מקובל בהשקפת העולם של הבונד מאז הקמתו בסוף המאה ה-19. כלומר מאז ניתן ליהודים מעמד בין-לאומי דומה לזה של עמים אחרים, שגם אצלם מצויה בו בזמן הכפילות בין ריבונות מדינית מחד גיסא, וקשר הדוק עם התפוצה הלאומית בארצות האחרות מאידך גיסא.

משעה זו ואילך, כלומר מאז הוועידה העולמית השנייה של הבונד, נתקיימו בו שתי גישות פוליטיות שונות, אבל לא נוגדות, כלפי המדינה היהודית במשך קרוב לארבעים

6 ל' הערש, 'אונזער היסטארישער שטרייט מיט ציוניזם', אונזער צייט, אוגוסט, ספטמבר, אוקטובר 1949.

7 'י' ארטוסקי, 'דער בונד אין אנבליק פון קאמפף פאר א יידעשער מלוכע', אונזער שטימע, 4.6.1948.

שנה. הגישה האחת, הרעיונית, של הנהגת הבונד; והאחרת, המדינית, שבאה לידי ביטוי בעיתון **אונזער שטימע**, דהיינו ההכרה המפורשת העקרונית של הבונד בתלות קיומו הלאומי של העם היהודי בעולם במדינת ישראל התקבלה רק בשנת 1985, ולהבדיל מזאת, בעיתון **אונזער שטימע** תפס עניינה של מדינת ישראל מקום מרכזי מאז הקמתה, כל עוד המשיך לצאת לאור, בין שכיומון ובין שכשבועון.

תפיסתו המדינית הדו־לאומית של הבונד לא האריכה ימים. ההתפתחות המדינית והצבאית במחצית השנייה של שנת 1948, שהביאה הן להכרזה על הקמתה של מדינת ישראל והן לניצחונה על צבאות מדינות ערב אשר תקפו אותה, שמה קץ להצעת הפתרון הדו־לאומי לבעיית ארץ ישראל על פי התפיסה הרעיונית ההיסטורית של הבונד. את מקומה תפסו שתי גישות, לא נוגדות, גישה אחת הכירה בזהותה הלאומית של החברה היהודית בארץ ישראל, בלי להכיר במדינת ישראל, והאחרת התייצבה לימינה של המדינה היהודית ככל מאבקה הלאומיים, אם כי בגישה ביקורתית כלפי מדיניותה, בייחוד בנוגע לאוכלוסייה הערבית שבתוכה.

הביטוי המפורש לעמדה אידאולוגית ופוליטית זו ניתן בשנת 1955 בהחלטת הוועידה השלישית של הבונד בעיר מונטראול בקנדה, ובה הוענקה בעקיפין למדינת ישראל ההכרה כחלק מן הלאום היהודי העולמי מפני ש'היהודים הם עם עולם', ולפיכך היישובים הנפרדים 'הפוזרים בתפוצותיו בעולם קשורים זה בזה באמצעות ההיסטוריה והתרבות המשותפת אשר ירשו'.⁸

המגמה הזאת לייחס חשיבות הולכת וגוברת למדינת ישראל בחיי היהודים כ'עם עולם' נמשכה ונתחזקה בוועידות של תנועת הבונד העולמית שהתקיימו אחרי כן: בוועידה החמישית בשנת 1972 בניו יורק הוגדרה מדינת ישראל מאורע (געשעעניש) חשוב בתולדות העם היהודי; בוועידה השישית, ב־1978, נאמר עליה כי היא גורם חשוב (וויכטיקער פאקטאר) בקיום הלאומי של העם המפוזר בעולם; בוועידה השביעית, בשנת 1985, הודגשה תלותו המפורשת של הקיום הלאומי בעתיד בקשר הדוק בין התפוצה היהודית למדינת ישראל.⁹ בוועידה הוחלט גם כי מן ההיבט הלאומי הפוליטי על הבונד להצטרף אל המוסדות היהודיים העולמיים והארגוניים הארציים הקהילתיים בכל מקום שהם קיימים בו.

לתהליך ההדרגתי של ההכרה הרעיונית במדינה היהודית תרמו, לפי השערתי, שתי סיבות: האחת – התלות המוסדית־הכספית של הבונד בסיוע מטעם הארגונים היהודיים בארצות הברית, אשר תמכו בתוקף במדינת ישראל; והאחרת באה על רקע ההתערבות של ברית המועצות במזרח התיכון באמצעות הסיוע הצבאי הנרחב שנתנה למצרים. מעשה זה סיכן את קיומה של מדינת ישראל וגם עורר מחדש את הביקורת הנוקבת של הבונד על המשטר [הסובייטי] בברית המועצות שביטל לחלוטין באמצעי דיכוי קשים את

8 'די דריטע וועלט קאנפערענץ פון בונד', **אונזער צייט**, מאי 1955.

9 גורני, **חלופות נפגשות**, עמ' 241.

הקיום העצמאי של תנועת הבונד במדינה זו. הצירוף בין האכזבה הרעיונית מן המשטר הסובייטי ובין הדאגה הפוליטית לשלומה של מדינת ישראל הניע את הבונד בשנת 1956 לפנות בגלוי אל האינטרנציונל הסוציאלי-דמוקרטי העולמי, שהוא היה חבר בו, בבקשה להתערבותו המדינית במזרח התיכון כדי למנוע את סכנת המלחמה שמשקפה באזור גם בשל ההתערבות האימפריאליסטית של ברית המועצות.¹⁰

הטענה המרכזית במסמך זה הייתה כי האיום המצריר-רוסי על קיומה של ישראל מסוכן בהיבט המדיני הבין-לאומי ומדאיג מאוד גם מן הבחינה המוסרית, בייחוד בשל תוצאותיה הטרגיות של מלחמת העולם בנוגע לקיומו של העם היהודי, המחייבים את המוסדות הבין-לאומיים, ובייחוד את ארגון האומות המאוחדות, להתערב למען מניעת סכנת המלחמה במזרח התיכון.

הפנייה אל המוסדות הבין-לאומיים בשם ביטחונה של מדינת ישראל באה בד בבד עם הביקורת הקיצונית הפומבית על התנועה הציונית במאמרים שפורסמו לקראת הקונגרס ה-24 שלה, שהתכנס בירושלים בחודש אפריל 1956 ואחריו.¹¹

במאמרים אלה נמתחה ביקורת רעיונית נוקבת על התנועה הציונית בגלל יחסה השלילי כלפי התפוצה היהודית, ובו בזמן גם על ניסיונותיה להשתלט עליה במובן הפוליטי הלאומי. ולהבדיל מיומרותיה הרעיוניות והמדיניות, מעמדה הלאומי של הציונות בקרב בעם היהודי הלך והתערער אז. בשל כך גברה התלות של מדינת ישראל בתפוצה היהודית, ובייחוד בזו אשר בארצות הברית; ומן הבחינה הלאומית של קיום 'כלל ישראל' התהפכו אז היוצרות הלאומיים: במקומה של התפוצה, התלויה לדעת הציונים במדינה, נהיה קיומה של זו תלוי בתפוצה!

דברים אלה אשר פורסמו בעיתון של הבונד לא היו שונים ממה שהוסכם בין דוד בן-גוריון, ראש ממשלת ישראל, ובין יעקב בלאושוטיין, נשיא הוועד האמריקני (AJC), בשנת 1951 בשאלת היחסים בין המדינה ובין התפוצה. ההסכם בין השניים נחתם בעקבות הביקורת הנוקבת של חוגים שונים בארצות הברית על ההתערבות היתרה של התנועה הציונית בענייני הציבור היהודי בארצם בשם מדינת ישראל; זו עוררה את החשדות בציבור הכללי כי היהודים בארצות הברית נדרשים לנאמנות כפולה: הן למולדתם ההיסטורית והן למולדתם האזרחית – ארצות הברית.

כדי להבהיר בעיה זו הוסכם בין שני המנהיגים – בן-גוריון ובלאושוטיין – כי הנאמנות הראשונה ואפילו העליונה של יהודי ארצות הברית נתונה לארצם, לפיכך נאמר בהדגשה כי בשאלה זו אין נאמנות כפולה, ועל כן ליהודי ארצות הברית אין שום מחויבות עליונה כלפי מדינת ישראל, המייצגת את אזרחיה בלבד – על בסיס ההסכמה ההדדית ומתוך הכרה

10 'דערקלערונג פון "בונד" אויפן ראט פון סאציאליסטישע אינטרנאציאנאל וועגן שולם אין מיטעלן מזרח', **אונזער ווארט**, 7.3.1956.

11 (א) ק' אברמי, 'דער ציוניסטישער קאנגרס', 24.4.1956; (ב) י' פאט, 'גרוסן פון ציוניסטישן קאנגרס', 5.6.1956; (ג) ר' גראסמאן, 'חלומות און ווירקלעכקייט', 3.7.1956; (ד) פרץ, 'אויך אין ישראל זענען די יידן אין גלות', 4.10.1956 – כולם באונזער שטימע.

משותפת כי יהדות ארצות הברית תמשיך לסייע למדינת ישראל מן הבחינה הכלכלית וכן לתמוך בה בכל הנוגע למצבה המדיני הבין-לאומי. ההסכם הזה חודש בשנים 1956-1961.¹² מן הכתוב לעיל יוצא אפוא כי בשנות השישים התגבשו בדיון הציבורי הרעיוני והפוליטי ביחסים בין מדינת ישראל לתפוצה היהודית בעולם שלוש גישות; ולמרות השוני המהותי ביניהן ביחסן כלפי המדינה היהודית נוצרה בהן, בעקפיין, הסכמה רעיונית ופוליטית בכל הנוגע לפיחות, עד כדי ביטול מוחלט, של מעמד התנועה הציונית בקיום הקשרים בין המדינה הלאומית ובין התפוצה העולמית. לפי השקפה זו, קשרים אלה חייבים להתממש בעיקר בסיוע הכלכלי של התפוצה למדינה. כאן ראוי לרמוז על השקפתו של דוד בן-גוריון על הציונות אז, שהיה בה לדעתי נופך בונדיסטי בביקורת האידאולוגית שהוא מתח על ההסתדרות הציונית.

אכן, בטענתו הנמרצת בכינוס העולמי היהודי העיוני אשר התקיים בירושלים בשנת 1957 הוא הצהיר בתוקף האופייני לו: 'השם יהודי לא רק קדם לשם ציוני, אלא אומר הרבה מן השם ציוני. יהדות היא יותר מציונות, וקיום היהדות אינו מתיישב עם ההתבוללות, שהיא נחלת רוב אלה שקוראים לעצמם "ציונים" בגולה'.¹³

התמיכה המדינית הפומבית של הבונד במדינה היהודית לא פסקה גם כעבור עשור. עם תחילת מלחמת ששת הימים, ביוני 1967, הגיעה ההזדהות עם מדינת ישראל בדפי העיתון **אונזער שטימע** לשיאה. ביום פרוץ הקרבות פורסמה ברוח זו הצהרה פומבית מטעם מפלגת הבונד בצרפת בראש עמוד השער של העיתון.¹⁴ בפתחתה הובלט כי היא באה בשם הנהלת המפלגה ולשם הבעת סולידריות עם מדינת ישראל ועם עמה, ופונה אל יהודי צרפת ואל כל הכוחות הדמוקרטיים והסוציאליסטיים בקריאה לסייע למדינת ישראל המנהלת מאבק דמים קשה עם מדינות ערב, אשר הצהירו בגלוי על מטרתן להשמיד את מדינת היהודים. לפיכך פנתה ההצהרה אל כל הכוחות הדמוקרטיים והרציונליים לעשות ככל שביכולתם להפסיק את מלחמת הדמים ולמצוא דרך להשכנת שלום בין ישראל למדינות ערב.

על אף הקריאה הנרגשת של המפלגה בפריוז נותרו חילוקי הדעות ההיסטוריים בתנועה העולמית ביחסה לישראל.¹⁵ ההצהרה הובאה בשני נוסחים: באחד הובעה דעת הרוב, ובאחר הושמע קולו של המיעוט, דהיינו המחלוקת העקרונית הרעיונית בין הרוב למיעוט בתנועה מלפני עשרים שנה בעניין הצורך בהקמתה של המדינה היהודית השתנתה אז לפולמוס מדיני בשאלת האחריות לפרוץ המלחמה. בהודעת הרוב נאמר במפורש ובאיזון כי הסיבה למלחמה מוטלת על אחריותם של שני הצדדים היריבים: מצד אחד על מדינות ערב, בשל סירובן הלא מתפשר להשלים עם קיומה של המדינה היהודית מאז הקמתה, ומן הצד האחר על ממשלת מדינת ישראל, שנמנעה במשך עשרים שנה מכל מאמץ מדיני

12 גורני, חלופות נפגשות, עמ' 261.

13 שם.

14 'דעקלערונג פון "בונד"', **אונזער שטימע**, 6.6.1967.

15 'דעקלערונג וועגן ישראל-אראבישן קריג', שם, 18.7.1967.

למצוא פתרון לבעיה האנושית המוסרית של המלחמה הלאומית בין היהודים לערבים. בעיה זו הפכה, לדעת הרוב בתנועה, לסכנה מדינית לישראל, עקב התערבותה המתמידה של ברית המועצות, בסיוע סין הקומוניסטית, בסכסוך הלאומי המזרח-תיכוני. לפיכך קראה ההצהרה של הרוב בתנועת הבונד למוסדות הבין-לאומיים, ובראשם ארגון האומות המאוחדות, להתערב בעימות בין שני העמים כדי להתחיל בדרך ההידברות ביניהם, שביסודה יהיו ההכרה במדינה היהודית מחד גיסא, וההסכמה לפתרון בעיית הפליטים הערבים מאידך גיסא. הסכם זה דרוש גם לעם היהודי העולמי – 'ידישן וועלט פאלק', כלומר גם כאשר נמנע הרוב מהכרה רעיונית במדינת ישראל, הוא הכיר בכך כי קיומה הלאומי שייך ל'כלל ישראל' היהודי.

לעומת הרוב בתנועה, ההצהרה הפומבית של המיעוט הייתה בעלת צביון מדיני שונה. היא לא הסכימה עם הגישה של הרוב, שהבליטה באיזון את הסיבות למלחמה והובלטה בה האחריות המוחלטת של מדינות ערב ובעלת בריתן המדינית ברית המועצות לפרוץ העימות הנוכחי במזרח התיכון. יתרה מזו, המעורבות התוקפנית של הסובייטים מערימה קשיים גדולים על כל מאמץ מדיני למציאת הסדר שלום צודק בין היריבים, אשר ראשיתו מותנה בשני צעדים מדיניים: האחד – פתיחת מעבר חופשי בתעלת סואץ ומפרץ עקבה לאוניות המפליגות מישראל, והאחר – פתיחת משא ומתן בין ישראל למדינות ערב בתמיכה בין-לאומית, מציאת אמצעים כלכליים ופוליטיים לפתרון הדרגתי של בעיית הפליטים הערבים בלא שיפגע ההסדר המוצע בביטחונה של מדינת ישראל או יטיל ספק בזכות קיומה ההיסטורי באזור.¹⁶

חילוקי הדעות בין הרוב ובין המיעוט בתנועת הבונד לא התמצו בשאלת האחריות לפרוץ המלחמה אלא התייחסו גם לשאלה המדינית העקרונית: האם ייתכן בכלל בזמן הקרוב הסכם שלום בין ארצות ערב למדינת ישראל? לשאלה זו נזקק 'ארטוסקי, האיש הפוליטי המרכזי במפלגת הבונד בישראל. ארטוסקי 'אחז' במאמרו 'ב'קרני' הסכסוך היהודי-ערבי, בשאלה החדה שהבליט בכותרתו: 'האם ישנה דרך להסכם שלום בין ישראל לארצות ערב',¹⁷ בתנאי שישראל תסכים מראש לנסיגה חד-צדדית מן האזורים שכבש צבאה במלחמה? ועל דרישה זו השיב ארטוסקי חד-משמעית: לא – 'ניין!' עד אשר יסוכמו התנאים המדיניים והביטחוניים אשר יבטיחו את קיומה של ישראל בבטחה, כלומר עד אשר במשא ומתן, ישיר או עקיף, יוסכם בשלב ביניים להסכם שלום סופי וכולל על חופש השיט בתעלת סואץ וחיפוש דרכים לפתרון בעיית הפליטים.

ארטוסקי, שהיה כאמור לעיל הדובר המרכזי של מפלגת הבונד במדינת ישראל, לא חידש בטענותיו דבר שקשור בתנאים למציאת הסדרים דחופים לטיפול בשאלות המדיניות שצצו בעקבות המלחמה, אולם בעמדתו הנחרצת להפוך את השטחים שנכבשו במלחמה לאמצעי לחץ מדיניים על ארצות ערב הוא התקרב מאוד אל העמדות המדיניות של הגורם

16 'דעקלערונג פון בונד', אונזער שטימע, 6.6.1967.

17 'ארטוסקי, 'צו איז פאראן א וועג צו א ישראל-אראבישן שלום?' שם, 5.9.1968.

הפוליטי אשר שלט באותן שנים במדינת ישראל – מפלגת העבודה, בראשותה של גולדה מאיר, המנהיגה המדינית שלה – בתקווה המדינית כי גם ברית המועצות, שיש לה חלק גדול בסיבות לפרוץ המלחמה הזאת, תגלה נכונות להשתתף במאמץ הדיפלומטי-המדיני לקרב את הסדר השלום בין היריבים, אם אכן היא מתכוונת לתרום להסדר הסכסוך במזרח התיכון בדרכי שלום. בהנחה כי עניינה הלאומי של ישראל הוא להינתק בזמן הקרוב ביותר מן השטחים שנכבשו במלחמה מתוך השאיפה המדינית למציאת פתרון מוסכם על ישראל ועל מדינות ערב לבעיית הפליטים הפלסטינים, דהיינו בגישה של הרוב במפלגה בולטות שתי דעות. האחת – שלא הייתה בטוחה בכוונותיה המדיניות של ברית המועצות, שמקורה היה העוינות ההיסטורית בין הקומוניזם הבולשביקי ובין הבונד מאז הקמתה של ברית המועצות; והאחרת – שהטילה ספק בשאיפה המדינית האמתית של הכוחות הפוליטיים בישראל להגיע להסדר מדיני מוסכם עם הפלסטינים ועם מדינות ערב, אשר יכלול הן את הנסיגה מן השטחים הכבושים והן את הדאגה המדינית לבעיית הפליטים הערבים.

שלא כדעת הרוב בתנועת הבונד הבלטי ארטוסקי, במאמר המוזכר לעיל, את הסגנון השלילי של החלטת מדינות ערב לא לנהל משא ומתן עם ישראל; החלטה זו חיזקה את עמדתם של המתנגדים להסדר שלום ישראלי-ערבי. ראוי לציין כי דעתו של ארטוסקי דמתה לזו של מפלגת מפ"ם, בהנהגת השומר הצעיר, אחרי הפילוג בינה ובין מפלגת אחדות העבודה.¹⁸

בסיכומו של הדיון הזה מתברר שההבדל בהערכות המדיניות בין הרוב ובין המיעוט התבטא בעיקר בסיבות לפרוץ המלחמה. בהשקפת הרוב היה הטיעון מאוזן בין סירוב מדינות ערב להכיר בזכות קיומה של מדינת ישראל ובין סירובה של זו להשתתף במאמץ לפתרון בעיית הפליטים הערבים, ואילו לפי דעת המיעוט, האשמה הוטלה בעיקר על שכמן של מדינות ערב, ששאפו לסלק את המדינה היהודית מן המזרח התיכון. מגמה זו במובנה הרעיוני ובתוכנה המדיני חזרה בפרסומי העיתון במרוצת שנת 1968.

חשוב לציין כי מאמרים אלה היו בעלי צביון ציבורי מגוון. הם כללו מאמרי מערכת, כלומר לא מזוהים שמית; פרסומים בשם של אישים בולטים בתנועת הבונד במדינת ישראל; וכן סקירות על כינוסים רעיוניים-מדיניים במסגרות אחרות, כגון זו של התנועה הרפורמית בצרפת. לדוגמה, מיד בתום המלחמה פורסם בהבלטה מאמר לא חתום בכותרת 'חובה לעשות הכול למען השגת השלום'.¹⁹

ברוח זו, אבל בנימה של ביקורת מדינית, פורסם במקום בולט גם מאמר לציון יום העצמאות העשרים של מדינת ישראל.²⁰ לדעת המחבר, שאלת היסוד הפוליטית במזרח התיכון עודה אי-נכונותן של מדינות ערב להגיע להסדר שלום עם ישראל. זוהי השאלה שממנה נובעות שתי התופעות המדיניות הדחופות: חיפוש המוצא החברתי לבעיית

18 שאול פז, 'המהפכה שבוששה לבוא – מפ"ם בשאלות חוץ 1948-1954', בתוך: אלי צור (עורך), לא יוכלו בלעדינו – עמדות מפ"ם בשאלות חוץ וביטחון 1948-1956, יד יערי ויד טבנקין, גבעת חביבה 2000.

19 מאמר מערכת: 'עס דארף אלץ געטאן ווערן פאר געווינען דעם שלום', **אונזער שטימע**, 20.6.1967.

20 'פעבקאן, יום העצמאות', שם, 2.5.1968.

הפליטים הערבים מצד אחד, והמעבר החופשי לאוניות של ישראל בתעלת סואץ מצד אחר. על כן כדי להגיע לתחילתו של המשא ומתן בין שני הצדדים חובה להימנע מכל מעשה שמגדיל, אפילו סמלית, את המתח בין שני היריבים. כוונתו של המחבר הייתה לעריכת מצעד יום העצמאות בירושלים; מעשה מדיני זה עורר מחאה וביקורת בין לאומית, ונערך אף כי היה לא נחוץ מבחינת האינטרס הפוליטי המעשי והביא להגברת ההסתה של הערבים ושל הסובייטים נגד מדינת ישראל.

ראוי לציין כי מלבד המאמרים המדיניים שפורסמו בעיתון, אשר ביטאו באופנים שונים את השקפתו המדינית של ארטוסקי שנדונה לעיל, ניכרה בו גם נימה רעיונית חדשה. זמן קצר אחרי מלחמת ששת הימים פורסם בדפי העיתון מאמר בעילום שם המחבר, ובו תיאור של אספת התנועה הרפורמית בפריז. מחבר המאמר הפנה את תשומת הלב אל תוכנו של הרצאות הפתיחה בכינוס, שהכותב גילה בהן קרבה רעיונית להשקפתו הלאומית של הבונד בהווה, למרות תפיסת העולם הרעיונית השונה. על אף זאת התרשם מחבר המאמר, מן הדברים אשר שמע מפי הנואמים באספה ומן השיחות אשר ניהל עם היוזמים שלה, כי נשמעת בהם מעין נימה רעיונית בונדיסטית חדשה – 'נייע-בונדיזם'²¹ – המורה בלי ספק כי בעקבות מלחמת ששת הימים גברה בבונד השקפת העולם הלאומית של 'כלל ישראל' בנוסח של שמעון דובנוב.

חשוב לציין כי הזעזוע הציבורי במדינת ישראל בעקבות מלחמת יום הכיפורים בשנת 1973 והמפנה הפוליטי שהתרחש כעבור ארבע שנים, בבחירות בשנת 1977, שבעקבותיהם זכתה מפלגת הליכוד בראשותו של מנחם בגין בהנהגת מדינת ישראל, לא גרמו שינוי ביחסו של הבונד אל המדינה היהודית!

בשנת 1974 פורסם בעיתון **אינוער שטימע** מאמר רחב היקף שבא לסכם את מערכת היחסים הרעיונית והפוליטית בין הבונד ובין התנועה הציונית, שתי התנועות הלאומיות בהיסטוריה של עם ישראל בתקופה החדשה, בתור בסיס להבנת יחסו של הבונד בהווה אל מדינת ישראל.²² הנחת היסוד במאמר הייתה כי מדינת ישראל בהווה אינה דומה ליישוב הציוני והחלוצי הקטן מן העבר, אלא זוהי חברה של מהגרים יהודים מארצות שונות אשר מביאים אתם מסורות תרבותיות והשקפות פוליטיות מגוונות ואפילו סותרות. לנוכח תופעה זו גילה מחבר המאמר גם את הרצון המשותף לבנות את החיים החדשים במדינה הלאומית בתור מפנה בהיסטוריה של עם ישראל. לדבריו, עד הקמת המדינה הייתה הגלות המאפיין החשוב של קיומה העולמי של האומה היהודית, ומאז נוצרה השותפות בקיום האומה – בין התפוצה העולמית ובין המדינה הלאומית. מפנה היסטורי זה בתולדות עם ישראל עורר בתנועת הבונד שאלה רעיונית אידאולוגית עתיקה, שלא הרפתה ממנו מאז ייסודו: קביעת היחס כלפי הגישה הלאומית האחרת והיריבה הפוליטית – הציונות, בייחוד אחרי מלחמת העולם והשמדת רוב יהודי אירופה.

21 מאמר מערכת: 'יידיש וועלט־פאלק און מדינת ישראל', שם, 16.3.1968.

22 מאטל זעלמאנאביטש, 'ישראל און דער "בונד"', שם, 14.5.1974.

מחבר המאמר מצא לנכון להדגיש כי על אף היריבות בין הבונד ובין הציונות, ובייחוד על אף יחסו השלילי הקיצוני כלפי המפעל הלאומי בארץ ישראל, הוא לא התנתק ולא התעלם מעולם - 'אפגעטיילט אדער איזאלירט' מן המציאות הלאומית היהודית; וזוהי אפוא המשימה הרעיונית והלאומית של הבונד בהווה: להמשיך מסורת מדינית זו. החידוש של גישה מדינית ורעיונית זו הוא ביטול הנחת היסוד ההיסטורית השלילית ביחסו של הבונד כלפי הציונות, שאותה הוא הגדיר בעבר אוטופיה ריאקציונית 'א רעאקציונערע אוטופיע'. אולם עוד לפני מלחמת העולם השנייה הוכח בהתפתחותה של החברה היהודית בארץ ישראל כי החיים הלאומיים חזקים יותר בהווה וחשובים מאוד בנוגע לעתיד מהערכות חברתיות רבות אשר התברו זו אחר זו בדורות האחרונים. זאת ועוד, לדעתו, הטעות הרעיונית והפסיכולוגית הזאת הייתה מלווה אצל הבונד בזלזולו העמוק בקרבה העממית הרגשית כלפי ארץ ישראל והמפעל החברתי הנבנה בה.

הרגשה זו של סולידריות עממית מתעוררת אפוא בכל פעם שהמדינה היהודית נתונה בסכנה. תופעה זו מעלה את השאלה אם הרגשת האחדות הלאומית הזאת והדאגה לקיומה של ישראל פירושו ניצחונה של הציונות במונח המדיני הלאומי ובהיבט הרעיוני והרוחני.

מחבר המאמר שלל הנחה מכלילה זו ונימק. ראשית, הוא ביטל את ההשקפה הציונית כי אין עתיד לעם היהודי בתפוצה. המציאות שונה בארצות הפזורה הדמוקרטיות והליברליות שבהן חי רוב העם היהודי וקיימת בהן האפשרות לקיום חיי תרבות יהודיים יצירתיים.

שנית, הקריאה של הציונות למען העלייה הגדולה מן התפוצות אל מדינת ישראל לא זכתה למענה עממי רחב היקף מפני שהרוב המכריע של היהודים בתפוצות ראה בעצמו חלק בלתי נפרד מן החברה שהוא חי בה; גם בברית המועצות שרדפה את התרבות היהודית הלאומית לא הייתה ההרגשה שונה. לחיזוק טענה זו של המחבר ראוי להעיר כי העלייה מברית המועצות כעבור עשרים שנה הייתה רק בחלקה מתוך מניעים לאומיים ציוניים. בסיכום קבע מחבר המאמר כי אכן, הציונות שאפה לשמש חלופה חברתית לחיים היהודיים בגלות, אולם היא נכשלה בכך, ולכן נשאר בעינו הקרע בין הבונד לציונות.

היחס כלפי מדינת ישראל חייב להיות שונה לחלוטין - 'גאר אנדערש!' - לכן מן הדין הוא להצהיר בפומבי בפני העם היהודי: ציונות לא, ישראל כן! בהוראה אידאולוגית חד-משמעית זו כרך הכותב את שלילת הציונות כאידאולוגיה הלאומית החשובה ביותר עם הערכה עמוקה להישגי תנועת העבודה בארץ ישראל.²³

ארבע שנים לאחר מלחמת יום הכיפורים, אשר זיעזעה את החברה בישראל, נקרתה ההזדמנות המדינית אשר ציפה לה הבונד מאז הוקמה המדינה היהודית. בשנים 1977-1978 החל המשא ומתן לקראת חתימת הסכם השלום בין ישראל למצרים בהנהגתם של ראש ממשלת ישראל מנחם בגין ושל נשיא מצרים אנואר סאדאת. לנוכח התפתחות זו חל שינוי

23 רוח זו אפיינה גם מאמרים אחרים שהתפרסמו בעיתון: (א) 25 יאר פון מדינת ישראל, 11.5.1973; (ב) 'פאר שלום אין נאענטן מזרח', 7.11.1973; (ג) 'דער ערשטער עטאפ צום שלום', 22.1.1974; (ד) 'א נייער וויכטיקער שריט צום שלום', 12.6.1974; (ה) 'שלום אדער קריג אין נאענט מזרח', 16.9.1974; (ו) 'די קאנפערענץ אין זשענעוו', 21.12.1974.

חשוב ביחסו של הבונד כלפי אישיותו הפוליטית הלאומית של מנחם בגין. במאמר שהוצב במקום בולט בעיתון הוענקה למנחם בגין ההערכה המדינית החיובית שמנעו ממנו שנים רבות החוגים אשר הנהיגו את התנועה הציונית. לדעת כותב המאמר, מנחם בגין לבטח אינו פשיסט, כמו שביקשו להציגו בחוגים ידועים, אלא דמוקרט שמרן. 'אבל בכל זאת אלה המתנגדים לאישיותו כמנהיג לאומי צודקים בטענתם כי נאמנותו לעברו מטילה צל כבד על האפשרויות המדיניות להסדרי שלום בין שתי המדינות וגם במזרח התיכון בכלל'.²⁴

כעבור חודש ימים, לציון שלושים שנים לייסודה של מדינת ישראל, פרסם העיתון מאמר ראשי להערכת תקופה זו מבחינת מעמדה המדיני הבין-לאומי והיהודי הלאומי הפנימי, אגב הדגשה מפורשת כי בהווה אי-אפשר לדמיין את החיים הלאומיים היהודיים בעולם בלעדי מדינת ישראל.²⁵ וכך אף על פי שהפולמוס ההיסטורי בין הציונות ובין הבונד לא הגיע אל קצו, הוגדר מאז הניגוד בין שתי התפיסות הלאומיות דיאלוג בעל תכנים חדשים אשר נובעים מן השינויים במציאות המדינית שנמצא בה העם היהודי אחרי השואה ובעקבות הקמת מדינת ישראל.

החידוש בטענה זו אינו עוד בשאלה אם המדינה היהודית נחוצה למען קיומו והתפתחותו של העם היהודי, אלא בחיפוש הדרך המאוזנת להכרה במעמדן השוויוני של שתי תופעות מדיניות אלה בקיום הלאומי – הן בתפוצות והן במדינת ישראל, אשר מקומה במזרח התיכון טרם הובטח לנוכח האיום המתמיד על קיומה מצד שכניה. על כן אסור להיתפס לאשליה כי הדרך לשלום המקיף במזרח התיכון תהיה סלולה בתקופה הקרובה, למרות הביקור של נשיא מצרים במדינת ישראל, שחשיבותו ההיסטורית רבה. הערכה מדינית שקולה זו לוותה בתמיכה רצופה של הבונד בתנועת שלום עכשיו, שביקשה לא להרפות מן המאמצים להשגת הסדר של שלום עכשיו!

'זיכיון' של מנחם בגין מחד גיסא וההזדהות הפוליטית עם תנועת שלום עכשיו מאידך גיסא הם שני הסימנים המדיניים הסמליים של התפיסה הלאומית הבונדאית החדשה. בתפיסה זו דחק העניין הלאומי היהודי לשוליים את ההשקפה החברתית-הסוציאליסטית. בכך חל שינוי במקומו של המונח הרעיוני והמדיני ההיסטורי של תנועת הבונד, אשר הצביע בתוקף על הפתרון הלאומי היהודי במונח 'כאן!' – 'דא!' כלומר בכל מקום בעולם שבני העם היהודי פזורים בו. בעקבות שואת יהודי אירופה מצד אחד והקמתה של מדינת ישראל מצד אחר נוצר ה'כאן', המרכז הלאומי האידאולוגי וההיסטורי החדש – מדינה של העם היהודי המפוזר במדינתו העצמית ובתפוצותיו החופשיות.

מבחינה זו נוצרה בכך השותפות בין ה'כאן' האידאולוגי הרצוף של הבונד, כלומר התפוצה היהודית, ובין ה'עכשיו' הציוני הדוחק במובן המדיני והחברתי כאחד. בצירוף

24 מאמר מערכת: 'דאס פאלק פון ישראל וויל שלום', **אונזער שטימע**, 14.4.1978; ובלשון המקור: 'מנחם בעגין איז זיכער נישט קיין פאשיסט... ער איז א קאנסערוואטיווער דעמאקראט', אבל 'די געטריישאפט צו זיין פארגאנגעהייט פארשטעלט בעגינען די פערעספעקטיוו פון דער צוקונפט'.

25 מאמר מערכת: '30 יאר מדינת ישראל', שם, 25.5.1978.

הזה, במשמעותו הרעיונית והמדינית, הכירה תנועת הבונד העולמית בהצהרה בשנת 1985, קרוב לארבעים שנה אחרי ייסודה, כי מדינת ישראל היא גורם חשוב בחיי העם היהודי, שקיומו הלאומי, התרבותי והמדיני תלוי בה.²⁶

הכרה זו, מבחינת השקפתו המסורתית של הבונד פירושה היה קץ התפיסה הלאומית של שמעון דובנוב כי מהות קיומו של העם היהודי 'גלותית' – 'א גולעס פאלק',²⁷ כלומר בהיבט האידאולוגי והפוליטי נקבע למעשה בתפיסת עולמו של הבונד כי לנוכח ייסודה של המדינה הלאומית וקיומה החופשי של התפוצה היהודית בטלה הגלות כתופעה שאפיינה במשך דורות את ההיסטוריה של עם ישראל. בכך נוצרה הקרבה הרעיונית בין שתי התנועות הלאומיות – הציונות והבונד – האחת הקימה את מדינת ישראל היהודית, והאחרת התייצבה לתמוך בה על אף הסייגים הרבים שהיו לה כלפיה, אגב תמיכתה הלא מעוררת בצדקת קיומה.

בסיומו של המאמר מתבקשת השאלה השייכת לנושא כולו, על השינויים בתפיסה הלאומית-הכוללת של הבונד מאז הקמתו ועד הכרתו בישראל כמדינתו של העם היהודי העולמי, והיא: האם השורש של תפיסה זו היה טמון עוד בראשיתו?

מובן כי מן הבחינה ההיסטורית זוהי שאלה רטורית, שהרי התמורות בתולדותיו של הבונד נקבעו, כפי שציינתי במבוא למאמר זה, בעיקר לפי ההתפתחויות הכלליות, כמו המהפכה הקומוניסטית ברוסיה; הקמתה של פולין הלאומית; מלחמת העולם השנייה, שואת יהודי אירופה והקמתה של מדינת ישראל על פי השקפתה ומדיניותה של התנועה הציונית. עם זאת, מה שנתר בלעדי בתפיסת עולמו של הבונד בכל תולדותיו, ובייחוד לנוכח השינויים ההיסטוריים בעולם בכלל והתמורות הלאומיות בעם היהודי בפרט, הוא הדבקות שלו בהכרתו הלאומית הרצופה, למרות השינויים מרחיקי הלכת במעמדו הפוליטי בשנות קיומו אשר בסוף תמורותיהם, כעבור קרוב למאה שנים לקיומו, הביאה אותו אל ההכרה בישראל כמדינתו הלאומית של העם היהודי העולמי בכל תפוצותיו. מבחינה זו, יחסו של הבונד כלפי המדינה היהודית היה שונה מזה של התנועות הדתיות, כגון הפרוגרסיבית, הקונסרבטיבית ואגודת ישראל, אשר גם הן הכירו – לאחר היסוסים מדיניים ולבטים רוחניים – במדינה הלאומית היהודית. להבדיל מתנועות אלה, הבונד הבליט את התפיסה הלאומית של 'כלל ישראל', המכילה את כלל הזרמים הקשורים בו, הרוחניים וגם הפוליטיים.²⁸

26 גורני, חלופות נפגשות, עמ' 241-242.

27 שמעון דובנוב, **מכתבים על היהדות הישנה והחדשה**, החוקר על יד דביר, תל אביב תרצ"ז, עמ' 103-96. ראוי לציין כי דובנוב ראה בחיוב את קיומו של מרכז תרבותי לאומי יהודי בארץ ישראל.

28 ראוי להשוות במחקר נפרד בין תפיסת 'כלל ישראל' ובין השקפתו ה'ממלכתית' ההיסטורית של דוד בן-גוריון. ראו בעניין זה: דוד בן-גוריון, **ממעמד לעם**, דבר, תל אביב תרצ"ג; וראו בנוגע לתפיסתו הממלכתית אחרי הקמת המדינה, המובאת במחקרם של אבי בראלי וניר קידר, **הממלכתיות הישראלית**, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים 2011.